

Capitolul 1

Scapă sau mori!

Furtuni se abăteau asupra Moscovei, iar ploile torențiale sporadice îi goneau pe oameni în căutarea unui adăpost. Marți, 11 iunie 1985, agenții KGB strângeau lațul în jurul meu și știam că, dacă nu voi scăpa din Uniunea Sovietică, acel mare lagăr de concentrare, în următoarele câteva săptămâni, voi muri. Venise timpul să activez planul de evadare pe care prietenii mei din Serviciul Secret de Informații (Secret Intelligence Service – SIS)¹ îl pregătiseră pentru mine și îl țineau în așteptare de câțiva ani.

Kaghebiștii plantaseră microfoane în apartamentul meu, situat la al optulea etaj al unui bloc-turn pe Leninski Prospekt, nr. 103, în cartierul sud-vestic al orașului, numit Iugozapad. Mă temeam că, probabil, instalaseră și o cameră video secretă. Trebuia, așadar, să fiu foarte atent când scoteam instrucțiunile de evadare, scrise în două exemplare pe o folie și strecurate în copertile cartonate ale unor romane englezești ce păreau inofensive. Am luat una dintre cărți, am dus-o în bucătărie unde spălăm ceva și am pus-o în chiuvetă sub jetul de apă. După câteva minute, am reușit să dezlipesc forțațul și să scot folia de

¹ Cunoscut și ca MI6, principalul serviciu de informații externe al Marii Britanii (n. red.).

celofan ce conținea instrucțiunile mele secrete. După ce am aruncat cartea la gunoi, am mers într-o debara mică, am închis ușa în urma mea și am citit instrucțiunile la lumina unei lumânări, departe de raza vizuală a oricărui dispozitiv indiscret.

Ușurința cu care dusesem la bun sfârșit simpla operațiune m-a liniștit și mi-au trebuit doar câteva minute pentru a-mi re-împrospăta memoria în legătură cu ce aveam de făcut în continuare. Pentru a-i avertiza pe britanici că eram în pericol, trebuia să apar la un anumit colț de stradă, la 7 seara, într-o zi de joi și să stau lângă un stâlp de felinar la marginea trotuarului, ținând în mână o sacoșă de cumpărături Safeway. Apoi, la 11 dimineața, în a treia duminică după aceasta, trebuia să transmit prin „contact-fulger” un mesaj scris, în Catedrala Sf. Vasile din Piața Roșie.

Metodele normale de comunicare erau imposibile. Liniile de telefon din clădirea ambasadei erau ascultate, la fel și cele din complexul unde locuiau diplomații britanici. O vizită la ambasadă ieșea automat din discuție, din moment ce porțile acesteia erau păzite de agenți KGB în uniforme de miliție, care fie l-ar fi gonit pe vizitator, fie l-ar fi ținut de vorbă până când acesta ar fi fost fotografiat pe ascuns. Bine păzit era și complexul unde locuiau diplomații.

Pe atunci eram într-o stare atât de tensionată, încât devenisem obsedat de necesitatea discreției. Părea foarte periculos să păstrez foaia cu instrucțiunile de evadare, așa că am făcut câteva însemnări criptate pe o bucată de hârtie și am ars originalul. Am mototolit apoi hârtia într-un cocoloș și am dus-o în garajul subteran unde se afla mașina mea, la vreo 2 kilometri de apartament. Garajul era împărțit în boxe, separate prin pereți din cărămidă, cu grilaje de oțel în fața fiecărei intrări. Acolo se desfășurau diverse activități sociale, fiindcă era cald și bine

luminat, iar proprietarii mașinilor organizau adeseori petreceri, aducând mâncare și băutură și ascultând muzică. Altceva mă interesa pe mine: locul fusese construit după bunele „standarde” sovietice, iar între cărămizi existau mari spații. Presupunând că, la un moment dat, locul meu de parcare va fi percheziționat, am băgat hârtia într-o crăpătură, la nivelul ochilor, în zona comună dinspre ieșire. Acum, chiar dacă apartamentul meu ar fi fost percheziționat și mi-ar fi fost confiscată cartea cu a doua copie a instrucțiunilor mele, tot aș fi avut la dispoziție elementele esențiale ale planului.

Marti, pentru a ajunge la timp la locul stabilit, m-am pregătit să ies la ora 16. Fiindcă se anunța vreme schimbătoare, mi-am luat un pardesiu gri și cizme negre de cauciuc, precum și o șapcă din piele, cumpărată din Danemarca, pe care o purtam acum pentru a fi recunoscut mai ușor. Ca să pară că mergeam la cumpărături, mi-am umplut două plase cu ziare mototolite.

Din fericire, nu eram genul de persoană care să atragă atenția: la cei 1,57 de metri ai mei nu ieșeam în evidență printre oameni. Și, cu toate că, până la vârsta de 47 de ani, îmi pierdusem mult din podoaba capilară, șapca îmi ascundea chelia din vârful capului. Totuși, în timp ce ieșeam din bloc, prima mea preocupare a fost să mă asigur că nu eram urmărit, folosind tehnica cunoscută în KGB drept *proverka*, iar la americani drept „*dry-cleaning*” („curățarea”).

Fiindcă nu puteam să iau mașina mea, care nu trecuse inspecția tehnică anuală, a trebuit să folosesc transportul în comun și am pornit pe jos, mergând cinci sau șase sute de metri până la cel mai apropiat centru comercial. Ca întotdeauna, încercam să rezist tentației de a privi înapoi: era unul dintre principiile fundamentale ale pregătirii elementare în KGB să pari lipsit de griji și să nu dai niciun semn că te simți supravegheat.

Mai întâi am intrat într-o farmacie: m-am mutat de la o fereastră la alta și apoi la teighea, în aparență căutând un anumit produs, dar, de fapt, urmărind ce se întâmpla afară. Următoarea mea oprire – o casă de economii – oferea un punct de observație și mai bun, fiind la primul etaj, iar fereastra de pe casa scărilor oferea o vedere bună asupra străzii. Am stat acolo vreo două minute, apoi am mers la un magazin alimentar și am luat-o apoi pe o alee printre blocuri, de parcă m-aș fi îndreptat din nou spre casă. Dintr-odată însă m-am întors rapid și am intrat în unul dintre blocuri, am urcat pe scară, am așteptat, am căutat o fereastră, am coborât din nou și mi-am continuat drumul.

Nu am văzut niciun semn că m-ar fi urmărit cineva, dar încă ar fi fost imprudent să mă relaxez. Am mers în continuare, am luat un autobuz pentru câteva stații, apoi am făcut semn unui taxi și am mers la secția de poliție rutieră unde puteam obține mai multe informații în legătură cu mașina mea. Apoi m-am dus la blocul unde locuia sora mea, Marina, și am intrat în clădire, ca și cum aș fi mers în vizită; dar, după câteva minute în care m-am uitat pe fereastra scării, am ieșit din nou, am luat metroul, am schimbat trenurile și, după trei ore în care mi-am șters urmele, am ajuns în sfârșit la stația de metrou Kievski, foarte aproape de punctul meu de întâlnire.

La 7 fix seara, când mi-am ocupat poziția pe marginea trotuarului, mă simțeam extrem de nervos. Prin fața mea, de-a lungul marelui bulevard, limuzine oficiale îi duceau acasă pe membrii Politburo plecați de la Kremlin, însoțite de mașini pline cu ofițeri KGB. Fără îndoială, numeroși agenți KGB patruleau prin zonă, îmbrăcați în civil, observând totul în jurul lor.

Știind aceste lucruri, trebuia să fac mari eforturi ca să rămân liniștit și să mă prefac că îmi căutam un prieten – mai ales în acel loc expus de pe marginea bulevardului. Ar fi fost mai firesc

să aștept în celălalt capăt al trotuarului, lângă zid. Mi s-a părut că am așteptat o eternitate, dar nu au fost mai mult de trei sau patru minute. Apoi m-am gândit: „Ei bine, am reușit”. Nu aveam de unde să știu dacă cineva îmi preluase mesajul, dar măcar parcursesem toate etapele procedurii dinainte stabilite.

În a treia duminică, din nou după ce am pierdut mult timp ca să-mi șterg urmele, am mers în Piața Roșie pentru întâlnirea „fulger”. Primul meu obiectiv a fost Muzeul Lenin, acum închis, dar pe atunci cea mai îngrijită clădire din Moscova, un adevărat templu al comunismului. M-am îndreptat spre toaletele de la metrou, pe care le știam curate și spațioase. Ascuns în siguranță într-o cabină, cu ușa încuiată, m-am așezat pe toaletă și am scris un mesaj cu litere mari de tipar pe un plic desfăcut:

EXISTĂ FOARTE MARI BĂNUIELI ASUPRA MEA ȘI SUNT ÎNTR-O SITUAȚIE DISPERATĂ. TREBUIE SĂ FIU SCOS DE AICI CÂT MAI REPEDE. ATENȚIE LA PRAFUL RADIOACTIV ȘI LA ACCIDENTELE DE MAȘINĂ!

Ultima propoziție avertiza asupra a două practici caracteristice KGB: aceea de a mânji cu praf radioactiv tălpile pantofilor, pentru a urmări o țintă mult mai ușor, și de a înskena accidente de mașină, prin care puteau zădărnici orice operațiune, forțându-i astfel pe cei implicați să iasă la lumină. Mototolind hârtia într-un cocoloș, am mers spre Catedrala Sf. Vasile. Pentru a mă reasigura că nu eram urmărit în acele clipe, am intrat în GUM, uriașul magazin universal ce se întinde pe întreaga lungime a Pieței Roșii, pe partea opusă Kremlinului. Acolo, în complexul cu trei alei principale, cu magazine pe trei niveluri, m-am plimbat în sus și-n jos, înainte și înapoi, până când am simțit nevoia de mai mult spațiu și am ieșit înapoi la aer curat.

Ca de obicei, piața mustea de turiști, iar agenții KGB mișunau peste tot, mai ales în fața Turnului Spaski, intrarea principală în

Kremlin. Primisem instrucțiuni să intru în catedrală și să urc pe scara în spirală până la primul etaj. Mi se oferise un singur indiciu, nimic mai mult: persoana de contact era o femeie îmbrăcată în haine gri și care ținea cu ambele mâini un obiect de culoarea gri. Trebuia să-i strecor mesajul când treceam pe lângă ea pe scara îngustă.

În ultima clipă mi-am dat seama că șapca mea de piele îmi încurca planurile: bărbaților li se interzice să-și acopere capul în interiorul bisericilor ortodoxe rusești. În plus, era o zi fierbinte și eu transpiram abundent. Dar instrucțiunile indicau să port ceva pe cap ca semn de recunoaștere, așa că nu aveam ce să fac.

Apoi a urmat o dezamăgire teribilă: abia am ajuns la parterul întunecat al catedralei, când am citit următorul anunț: „ETAJELE SUPERIOARE SUNT ÎNCHISE PENTRU RENOVARE”. Ce puteam să fac acum? M-am plimbat pe acolo câteva minute, sperând ca persoana de contact să fie prin mulțime și să-i strecor biletul în văzul lumii. Totuși, după ce am privit în jurul meu – aparent dezinteresat –, nu am remarcat pe nimeni îmbrăcat în gri, așa că, după 25 de minute, am renunțat. În drum spre casă, în metrou, am mestecat biletul cu mesajul meu disperat până când l-am făcut bucățele, pe care le-am scuipat una câte una.

*

În acea seară, stând în apartamentul meu, m-am gândit la cele întâmplate și mi-am dat seama că eșecul mi se datora mie. Nu așteptasem destul de mult la locul indicat: fiindcă plecasem mai repede, mesajul meu nu fusese preluat. Ar fi trebuit să-mi stăpânesc nervii și să mai fi stat acolo. Situația cumplită în care mă aflam devenea disperată și, pentru că nu m-a luat deloc somnul în acea noapte, mi-am stors din nou creierii, încercând să-mi dau seama cine anume mă trădase.

Eram kaghebig cu ștate vechi, încadrat în KGB de peste 20 de ani, dar în ultimii 11 ani, începând din 1974, lucrasem pentru Serviciul Secret de Informații, cunoscut ca MI6, întâi în Danemarca, apoi în Anglia. În 1982, am fost numit consilier la ambasada sovietică din Londra – în aparență, lucram ca diplomat, dar, în realitate, eram un membru important al rezidenței KGB din capitala britanică. Mai mult de doi ani, împreună cu soția mea, Leila, și fiicele noastre, mici pe atunci, Maria și Anna, am locuit în Kensington, am lucrat la ambasadă și am menținut contact permanent cu ofițerii mei de legătură britanici. În ochii sovieticilor, mă descurcasem bine, așa că, în primăvara lui 1985, m-au instalat în funcția de director interimar, cu promisiunea că, în acea vară, urma să fiu promovat rezident, adică șeful filialei KGB din Londra.

Apoi, brusc, parcă pământul s-ar fi crăpat sub mine. Chemat înapoi la Centru, sub pretextul oficial că trebuia să primesc numite informații cu privire la noua mea poziție, am luat avionul spre Moscova, în 19 mai, lăsând-o pe Leila cu copiii în Londra. M-am îngrijorat când mi-am dat seama că cineva pătrunsese în apartamentul meu – probabil, agenții KGB care căutau probe – și că eram suspectat de trădare. O săptămână mai târziu, am fost dus la o *dacea* aflată în proprietatea KGB, drogat cu o substanță dizolvată în alcool și interogat. Ulterior, nu mi-am putut aminti cât de mult sau cât de puțin le spusese anchetatorilor. Am crezut că reușisem să-mi țin gura – dar curând mi s-a spus că, deși îmi voi putea continua activitatea în KGB, misiunea mea în Marea Britanie era încheiată. Urma să intru în concediu până la începutul lui august.

Descoperiseră colegii mei dovezi clare despre trădarea mea ori acționau doar pe baza unei informații vagi? Nu puteam ști. Oricum, mă păștea o mare primejdie: KGB căuta dovezi evidente

ale vinei mele. Singura mea speranță era să trag de timp și să mă prefac că totul decurgea normal. Așa că am fost de acord să-mi iau o lună de concediu la un sanatoriu rezervat kaghebiștilor, situat la aproximativ 100 de kilometri sud de Moscova.

Între timp, familia mea fusese adusă înapoi de la Londra. Inevitabil, Leila și-a dat seama că se întâmplase ceva, dar i-am spus că problemele mele se datorau doar intrigilor din interiorul KGB, iar ea a plecat cu copiii, după cum era planificat, pe perioada vacanței de vară, la *dacea* tatălui ei, pe țărmul Mării Caspice. Când mi-am luat adio de la ea a fost unul dintre cele mai grele momente din viața mea. Ne-am despărțit la intrarea într-un magazin universal: cu mintea deja la vacanță și la hainele pe care urma să le cumpere fetelor, mi-a dat în fugă un sărut de adio pe obraz. I-am spus „Ai fi putut fi mai tandră” și ea a dispărut, fără să știe că, la întoarcerea lor la Moscova, eu aveam să fiu ori mort, ori plecat în exil.

Acum, la mijlocul lui iulie, simțeam că mai am puțin timp la dispoziție. La sanatoriu, cu toate că eram ținut sub atență supraveghere, puteam să mă întorc oricând la Moscova; dar întâlnirile întâmplătoare cu alți colegi de breaslă mă tulburau. Din comportamentul lor, deduceam ce mă așteaptă: chiar dacă nu îmi spuneau nimic, știau că „dulăii” KGB erau pe urmele mele.

Singur în Moscova, am avut foarte mult timp să mă analizez. Oare cum reușisem să-mi distrug astfel viața? Unde greșisem?

Îmi place să cred că sunt o persoană calmă, fără înclinație pentru agresivitate. Ripostez doar dacă sunt insultat sau dacă aud remarci nepotrivite la adresa mea; și chiar și atunci, am tendința să dau replici susținute cu argumente puternice. Știu, în schimb, că am avut dintotdeauna tendința de a avea prea multă încredere în oameni. Când eram copil, mama îmi spunea